

הפרק הראשון מתוך "נשמתם של השחורים"

מאת ויליאם אדוארד בורגהרד דו בוז

בהוצאת נהר ספרים

בתרגומה של רעיה ג'קסון

בסיוע המפעל לתרגום ספרות מופת

על מאבקינו הרוחניים

ביני לבין העולם האחר עומדת תמיד שאלה שאינה נשאלת: אחדים אינם שואלים בשל אנינות רגשותיהם, אחרים בשל הקושי בניסוחה הנכון. אבל כולם מרפרפים סביבה. הם פונים אלי במין דרך הססנית למחצה, מתבוננים בי בסקרנות או ברחמנות, ואז, במקום לשאול ישירות: "איך זה להיות בעיה?" הם אומרים: "אני מכיר שחום עור נפלא אחד בעירי; או, אני נלחמתי במפניקסוויל; או, האין הזוועות בדרום מרתיות את דמדמך?" לכל אלה אני מחייך, או מתעניין, או מוריד את הרתיחה לבעבוע, הכול על פי הנסיבות. לשאלה האמיתית, "איך זה להיות בעיה?" אני משיב רק לעתים רחוקות.

ובכל זאת, חוויה מוזרה היא להיות בעיה – אפילו למי שמעולם לא היה שום דבר אחר, למעט אולי בינקותו ובאירופה. בראשית ימי נעורי העלזים ניחתה עלי לראשונה התגלית הזאת, ובן-יום ממש. אני זוכר היטב מתי עבר בי הצל הזה. הייתי יצור קטנטן אי שם על גבעות ניו אינגלנד, היכן שנהר הווסטוויק הכהה מתפתל בין הוסאק וטאקוניק בדרכו אל הים. משהו הכניס לראשם של הילדים והילדות בצריף בית הספר הזעיר את הרעיון לקנות כרטיסי ביקור יפהפיים – עשרה סנטים החבילה – ולהחליף ביניהם. ההחלפות התנהלו בעליצות, עד שילדה אחת, גבוהה וחדשה בכיתה, סירבה לקבל את כרטיס הביקור שלי, סירבה בהחלטיות ובמבט תקיף. או אז נתגלה לי במידה של פתאומיות שאני שונה מן האחרים; דומה, אולי, בלבי, בחיי ובכמיהותי, אבל מורחק מעולמם ב"מסך" ענק. מאז לא הייתה בי כל שאיפה להפיל את ה"מסך" הזה או להתגנב מאחוריו. בזתי לכל מה שמעבר לו, וחיי התקיימו מעליו, במחוזות שמים כחולים וצללים גדולים נודדים. השמים היו כחולים יותר כשגברתי על חברי במבחנים או ניצחתי אותם בריצה, ואפילו כשחבטתי להם על ראשיהם החלקים. אלא שעם השנים החל לצערי הבוז הדק שלי להישחק; כי העולמות שאליהם כמהתי, על כל ההזדמנויות המסנוורות בהם – היו שלהם, לא שלי. אבל הם לא ייקחו לעצמם את הפרסים האלה, אמרתי; אחטוף מהם כמה, את כולם, לעצמי. אלא שלא הצלחתי להחליט איך אעשה זאת: האם בלימודי משפטים, בריפוי חולים, בסיפורי המעשיות

הנפלאים שמתערבלים בראשי – איכשהו. מאבקם של נערים שחורים אחרים לא היה כה זוהר: נעוריהם שקעו לתוך התרפסות חסרת טעם או לשנאה שקטה של העולם החיזור מסביבם ולחוסר אמון מלגלג בכל דבר לבן; או שהתבזבזו בזעקה מרה, למה עשה אותי אלוהים למנודה וזר בביתי שלי? צללי בית הכלא סגרו על כולנו מסביב: קירות ישרים ועקשניים גם ללבנים ביותר, אך צרים ללא רחם וגבוהים ובלתי ניתנים לטיפוס גם לבני הלילה הנאלצים להמשיך מתוך השלמה בדרכם המפרכת בחשכה, או להכות בלי תוחלת בכפיהם על האבן, או לצפות בלי הרף, מיואשים למחצה, בפס התכול שממעל.

בדומה למצרי, להודי, ליווני ולרומי, לטבטוני ולמונגולי לפניו, הכושי הוא מעין בן שביעי שנודע עם "מסך", והוא מחונן בחוש שישי בעולם האמריקני הזה – עולם שאינו מעניק לו מודעות עצמית אמיתית אלא מתיר לו לראות את עצמו רק דרך התגלות העולם האחר. תחושה מוזרה היא, תודעה-כפולה, תחושה זו של ראיית עצמך תמיד דרך עיניהם של אחרים, של אומדן נשמתך באמת המידה של עולם שמתבונן בך בבוז משועשע וברחמים. אתה חש תמיד בשניותך: אמריקני, שחור; שתי נשמות, שתי מחשבות, שני מאבקים בלתי מתפשרים, שני אידאלים מתגוששים בגוף שחור אחד שרק כוחו העקשני שומר עליו שלא ייקרע לגזרים.

ההיסטוריה של השחור האמריקני היא ההיסטוריה של המאבק הזה – הכמיהה הזאת להשיג מודעות עצמית אנושית, למזג את שתי הזהויות לאני טוב ואמיתי יותר. ואין הוא רוצה לאבד במיזוג הזה אף לא אחת מהזהויות הקודמות שלו. אין הוא רוצה להפוך את אמריקה לאפריקנית, כי לאמריקה יש הרבה מה ללמד את העולם ואת אפריקה. גם לא להלבין את נשמתו השחורה במבול של אמריקניות לבנה, כי הוא יודע שלדם השחור יש מסר לעולם. הוא רוצה רק שתהיה אפשרות לאדם להיות גם שחור וגם אמריקני, מבלי שעמיתו יירקו בפניו ויקללו אותו, מבלי שדלתות ההזדמנות ייטרקו בפניו בגסות.

זו, אם כן, תכלית מאבקו: להיות עמית-שותף בממלכת התרבות, להימלט ממוות ומבידוד, לכלכל את מעשיו ולהשתמש במיטב כוחותיו וכישרונותיו החבויים. כוחות אלה, של גוף ונפש, בוזבזו באופן מוזר בעבר, התפזרו או נשכחו. צלו של עבר שחור רב עוצמה מרחף בסיפורה של אתיופיה האפלה ושל מצרים הספינקסית. כוחותיו של אדם שחור יחיד מבזיקים פה ושם במהלך ההיסטוריה כמו כוכבים נופלים, והם פבים לעתים עוד לפני שהעולם העריך כראוי את זוהרם. מהלכיו של האדם השחור אנה ואנה, במאבק מהוסס וספקני, גרמו כאן באמריקה, בימים המעטים מאז האמנציפציה, לעצם כוחו לאבד תכופות מיעילותו, להיראות כהעדר כוח, כחולשה. אולם אין זו חולשה – זה הניגוד שבכפל המטרות. המאבק כפול המטרות של בעל המלאכה השחור – מצד אחד להימלט מבוז הלבנים לקהילה שכולה רק חוטבי עצים ושואבי מים, ומן הצד האחר לחרוש ולנעוץ מסמרים ולחפור למען קהילתו הנמקה בעוני – לא יכול היה אלא להופכו לאומן עלוב, לפי שחתר לכל אחד מיעדיו רק בחצי לב. בשל העוני והבערות של אנשיהם, התפתו הכומר השחור או הרופא למעשי הונאה ולדמגוגיה; ובשל ביקורתו של העולם האחר נטו לאמץ אידאלים שגרמו להם להתבייש במטלתם הצנועה. שחור ששאף להיות **מלומד** ניצב בפני הפרדוקס, לפיו הידע שקהילתו זקוקה לו היה כבר בגדר מעשייה לעושה עבור שכניו הלבנים, ואילו מה שביקש העולם הלבן ללמוד היה בגדר יוונית עבור עצמו ובשרו. האהבה המולדת להרמוניה וליופי, שהניעה לריקודים ולשירה אף את הגסות שבנשמות אחיו, עוררה רק בלבול וספקות בנשמתו של האמן השחור, כי היופי שנגלה לו היה יפי נשמתו של גזע שקהלו שלו ברובו בז לו, ואת המסר של

האחר הוא לא היה מסוגל לבטא. הבזבוז הזה שבכפל המטרות, השאיפה הזו לספק שני אידאלים שאינם ניתנים לפישור, גרמו בלבול מצער באומץ ובאמונה ובמעשיהם של עשרות אלפי אלפים של אנשים – הטו אותם לעתים קרובות לחזר אחר אלילי שווא ולפנות לדרכי גאולה כוזבות, ונדמה שלעתים אף גרמו להם להתבייש בעצמם.

בעבר, בימי העבדות, נטו השחורים לראות באירוע אלוהי אחד את קץ כל הספקות והאכזבות; מעטים סגדו אי פעם לחופש ולו גם בחצי אמונתו השלמה של השחור האמריקני במשך מאתיים שנה. מבחינתו, בכל מחשבותיו וחלומותיו, גילמה העבדות בלי ספק את תמצית כל הרוע, הייתה סיבה לכל סבל ושורש כל הדעות הקדומות. השחרור היה המפתח לארץ המובטחת, המתוקה ביופיה אף מזו שנגלתה לעיניהם של בני ישראל היגעים. בשיר ובדרשה, פזמון אחד גאה ועלה – החירות; בכל דמעותיו וגם בקללותיו, האלוהים שאליו נשא הכושי את תחינתו אחז ביד ימינו את החופש. וזה לבסוף בא – פתאומי, מפחיד, כמו חלום. ובקרנבל פראי של דם ותשוקה בא המסר במקצבו הנוגה:

”זעקו בקול, ילדי!”

זעקו בקול, אתם חופשיים!

חירות העניק לכם האלוהים!”

שנים עברו מאז – עשר, עשרים, ארבעים; ארבעים שנה של חיי אומה, ארבעים שנות התחדשות והתפתחות, אולם צל הרפאים השחור עדיין יושב במקומו הקבוע בנשפי האומה. לשווא אנו קוראים לה, לבעיה החברתית הזו שלנו, העצומה מכולן:

”לבשי כל צורה אחרת, ועצבי החזקים

לא ירעדו לעולם!”

האומה טרם מצאה מנוח מחטאיה; העבד המשוחרר טרם מצא בחירותו את הארץ המובטחת. עם כל הטוב שהתחולל אולי בשנים הללו של השינוי, צל של אכזבה עמוקה שורה על השחורים – אכזבה שהנה מרה יותר משום שהאידאל הבלתי מושג היה ללא גבולות רק בשל בערותם של אנשים פשוטים.

העשור הראשון היה בסך הכול המשכו של החיפוש חסר התוחלת אחר החירות, אותה מטרה נכספת שתמיד נראתה כמעט בהישג יד וחמקה כמו חזיון תעתועים שמטריף ומטעה את ההמון השוטה. שואת המלחמה, אימת הקו-קלוקס-קלאן, השקרים של ”רוכלי השטיחים”, התמוטטות התעשייה ועצותיהם הסותרות של ידידים ואויבים – כל אלה השאירו את העבד המבולבל בלי סיסמה חדשה מעבר לזעקה הישנה לחופש. ורק ברבות הימים הוא החל להפנים מחשבה חדשה: להשגת השאיפה לחופש נחוצים אמצעים רבי כוח. ואת אלה סיפק לו התיקון ה-15 לחוקה. הקלפי, שבה ראה בעבר סימן מובהק לחופש, הפכה עתה בעיניו לאמצעי העיקרי להשגתה ולהשלמתה של החירות שהמלחמה העניקה לו חלקית. ומדוע לא? וכי לא הצבעה הביאה למלחמה ושחררה מיליונים? וכי לא הצבעה היא שהעניקה זכות בחירה לעבדים המשוחררים? היש דבר מה

בלתי אפשרי עבור כוח שחולל את כל אלה? בהתלהבות מחודשת החלו מיליון אנשים שחורים להשתמש בכוח הבחירה כדי לשלב את עצמם במדינה. כך חלף לו עשור ובאה המהפכה של 1876 והותירה את העבד המשוחרר למחצה עייף ותוהה, אבל עדיין מלא שאיפות. ובשנים הבאות, לאט אבל בהתמדה, החל חזון חדש לתפוס בהדרגה את מקומו של החלום על כוח פוליטי – תנועה חזקה, אידאל אחר שקם ועלה להנחות את התועים, עמוד אש חדש בלילה שלאחר יום מעונן. היה זה אידאל ההשכלה; הסקרנות שנולדה מבערות כפויה, להבין ולבחון את כוח כתביו המסתוריים של האדם הלבן, הכמיהה לדעת. הנה כאן נדמה היה כי נתגלה סוף סוף התיב ההררי אל ארץ כנען, ארוך יותר מדרך המלך של האמנציפציה והחוק, תלול ורב חתחתים אך ישר, ומוביל לגבהים גבוהים דיים להשקיף על החיים.

במעלה התיב החדש עמל חיל החלוץ לאט, בכבדות, בעיקשות; רק אלה שראו והדריכו את הרגלים המועדות, את המוחות המעורפלים, את ההבנה המעומעמת של התלמידים השחורים בבתי הספר האלה, יודעים באיזו דבקות מעוררת חמלה נאבקו האנשים הללו כדי ללמוד. הייתה זו עבודה מייגעת. הסטטיסטיקאי היבש רשם התקדמות מזערית פה ושם, ציין גם היכן פה ושם החליקה רגל או מישהו נפל. בעיני המטפסים הלאים האופק תמיד נראה שחור, הערפילים היו תכופות צוננים, ארץ כנען הייתה תמיד עמומה ורחוקה מאוד. אך אם הנופים לא חשפו עדיין כל יעד ולא מקום מנוחה, רק מעט מחמאות וביקורת, הרי שהמסע הניח להם לפחות פנאי להרהורים ולבדיקה עצמית; הפך את ילד האמנציפציה לנער עם ניצנים של מודעות עצמית, הגשמה עצמית וכבוד עצמי. ביערות הקודרים של מאבקיו עלתה לפניו נשמתו שלו והוא ראה את עצמו – מוצלל כמו מאחורי "מסך", ובכל זאת ראה בתוכו במעומעם את התגלות כוחו, התגלות שליחותו. הוא החל לחוש עמומות כי כדי לתפוס את מקומו בעולם עליו להיות הוא עצמו ולא אחר. בפעם הראשונה שאף לבחון את המשא שנשא על גבו, את משקלה הכבד של השפלה חברתית שהוסוותה חלקית תחת השם המפוקפק "בעיית השחורים". הוא חש את עונו; בלי פרוטה, בלי בית, בלי קרקע, בלי כלים או חסכוניות, הוא נכנס לתחרות עם שכנים עשירים, בעלי אדמות, בעלי כישורים. קשה להיות עני, אבל קשה שבעתיים להיות גזע אביון בארץ הדולרים. הוא חש בעומק בערותו, ולא רק בתרבות הכתובה אלא בחיים, בעסקים, בסגולות אנוש; הצטברות של עצלות, השתמטות וגמלוניות במשך עשרות ומאות שנים כבלו באזיקים את ידיו ואת רגליו. הכתם האדום של הממזרות, אשר מאתיים שנות התעללות חוקית ושיטתית בנשים שחורות צרבו בגזעו, משמעותו הייתה לא רק אובדן הצניעות האפריקנית העתיקה, אלא גם נטל תורשתי של שחיתות המונית מצד נואפים לבנים, אשר איים לחסל כמעט את הבית השחור.

אי אפשר לבקש מקהילה כה מוגבלת להתחרות עם העולם. יש להניח לה להקדיש את כל עתותיה ומחשבתה לפתרון בעיותיה החברתיות. אך אבוי! הסוציולוגים מונים בשקיקה את מספר הממזרים והזונות בקרבה, ועצם נשמתו של האיש השחור, העמל בזיעת אפיו, מחשיכה והולכת מצלו של ייאוש כביר. אנשים מכנים את הצל הזה דעות קדומות, ומסבירים באופן מושכל את קיומו כהגנה טבעית של תרבות מפני הברבריות, של אוריינות מפני הבערות, של טוהר מידות מפני הפשע, של הגזעים "העליונים" מפני הגזעים "הנמוכים". והשחור עונה על כך אמן! ונשבע כי לאותו חלק מן הדעה הקדומה המוזרה הזו אשר יסודו במחווה מוצדקת לציוויליזציה, לתרבות, לצדק ולקידמה, הוא משתחוה בענווה וקד בצייתנות. אולם אל מול אותה דעה קדומה חסרת שם הגולשת מעבר לכל אלה הוא עומד חסר אונים, מפוחד, נטול מילים כמעט; אל מול חוסר כבוד

אישי ולעג, לגלוג והשפלה שיטתית, סילוף עובדות והתרת רסן מופקרת, התעלמות צינית מהטוב והעדפה קולנית של הרע, שאיפה מוחלטת לבוז לכל דבר שחור החל מטוסן ועד לשטן – אל מול כל אלה עולה ייאוש מחליא שהיה מכפה את ידה של כל אומה, מלבד הקהילה השחורה, זו ש"רפיון ידיים" אינו קיים במילונה.

שכן העמידה כנגד דעה קדומה כה כבירה מביאה עמה בהכרח את מה שנלווה תמיד לדיכוי ומתרבה באווירה של בוז ושנאה – הפקפוק בעצמך, ההמעטה בערך עצמך, הפיחות בחזון. קולות לחישה ואותות מבשרי רע נישאים מארבע רוחות שמים: ראו! חולים וגוססים אנו, כך זעק ההמון השחור; איננו מסוגלים לכתוב, ההצבעה שלנו חסרת ערך; לשם מה לנו השכלה אם תמיד נגזר עלינו לבשל ולשרת? והאומה השיבה כהד ויישמה את הביקורת העצמית הזאת באומרה: הֵיו שבעי רצון כמשרתים ולא למעלה מזה. לשם מה דרושה לחצאי-אנוש תרבות גבוהה? ניפטר מקולותיהם של השחורים בקלפי בכוח או בזיוף – והנה ראו לנגד עיניכם את התאבדותו של גזע! ואף על פי כן מעז יצא מתוק – התאמתו המוקפדת יותר של החינוך לצורכי החיים האמיתיים, הבנה בהירה יותר של האחריות החברתית של השחורים, הכרה מפוכחת של משמעות הקידמה.

כך הפציע השחר על תקופת "שטורם אונד דראנג"; סער ופרץ מטלטלים כיום את ספינתנו הקטנה במים הזועמים של ים-העולם; מבפנים ומבחוץ נשמע קולו של עימות, של גוף נשרף ונשמה נקרעת, השראה נאבקת בספקות, אמונה נאבקת בפקפוקי סרק. האידאליים הזוהרים של העבר – חופש פיזי, כוח פוליטי, הכשרת המוחות והכשרת הידיים – כל אלה דעכו והוכתמו בזה אחר זה עד שאפילו האחרון שבהם הולך ונעשה עמום ומעורפל. וכי הם כולם לוקים בשגגה? כולם כזב? לא ולא, אלא שכל אחד כשלעצמו היה פשטני מדי ולא שלם – חלומות ילדות של גזע תמים או דמיונות שווא על אודות העולם האחר אשר אינו יודע ואינו רוצה לדעת את כוחו. כל האידאליים הללו צריכים, לאמיתו של דבר, להיות מותכים ומרותכים לאחד. אנו זקוקים היום יותר מתמיד להכשרת בתי הספר – הכשרת ידיים מיומנות, עיניים ואוזניים זריזות, ומעל לכל לתרבות רחבה, עמוקה וגבוהה יותר של מוחות מוכשרים ולבבות טהורים. לכוחה של הקלפי אנו זקוקים לשם הגנה עצמית פשוטה כמשמעה – מי בלעדיה יצילנו מעבדות שנייה? וגם את החופש שאליו שאפנו מימים ימימה אנו מבקשים עדיין – החופש לחיות ולהשתייך, החופש לעבוד ולחשוב, החופש לאהוב ולשאוף. עבודה, תרבות, חירות – לכל אלה אנו זקוקים, לא כיחידים אלא בצוותא, לא בזה אחר זה אלא ביחד, כשכל אחד מאיתנו צומח ומסייע לאחר וכולם שואפים לאותו חזון עצום המרחף לפני קהילת השחורים, חזון האחוה האנושית שיושג באמצעות אידאל אחדות הגזע; חזון טיפוח ופיתוח התכונות והכישרונות של הכושף, לא כניגוד או מתוך בוז לגזעים אחרים, אלא מתוך דבקות דווקא באידאליים הגדולים יותר של הרפובליקה האמריקנית, כדי שיום אחד יוכלו שני גזעי עולם על אדמת אמריקה להעניק זה לזה את התכונות החסרות לצערם לשניהם. גם כעת אין אנו, הכהים יותר, באים בידיים ריקות: איש אינו נותן כיום ביטוי אמיתי יותר מהשחורים האמריקנים לרוח ההומנית הטהורה של "הכרזת העצמאות"; אין מוזיקה אמריקנית טהורה מלבד הלחנים המתוקים והפראיים של העבד הכושף; האגדות וסיפורי העם האמריקניים הם אינדיאניים ואפריקניים; ובכלל, אנו השחורים כמונו כנווה יחיד של אמונה פשוטה ושל יראת כבוד בתוך מדבר מאובק של דולרים וערמומיות. האם תיעשה אמריקה ענייה יותר אם תחליף את המעידות הקשות והברוטליות שלה בענווה שחורה, טובת לב אך נחושה? או את שנינותה הגסה והאכזרית בהומור שמח ואוהב? או את המוזיקה הוולגרית שלה בשירי הנשמה של היגון?

הבעיה השחורה אינה אלא מבחן מוחשי לעקרונות המונחים בבסיסה של הרפובליקה הגדולה, והמאבק הרוחני של בני העבדים המשוחררים הוא עמלן של נשמות הנושאות בנטל שהוא כמעט מעל לכוחן, אך הן נושאות אותו בשם גזע היסטורי, בשם הארץ הזאת של אבות אבותיהם, ובשמו של הסיכוי האנושי.

ואת מה שסרטטתי כאן בקווים כלליים אספר כעת שוב בדפים הבאים, בדרכים שונות, בעיקר מתוך אהבה ובפירוט מעמיק, כדי שאנשים יקשיבו למאבקים של נשמתם של השחורים.
